

О.А. Чигринець, канд. техн. наук

O. Chygrynets

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Аналізується розвиток реального сектору економіки України протягом 2008-2009 років. Досліджується вплив інфляційних процесів на кон'юнктуру споживчого ринку України. Формулюються практичні рекомендації щодо подолання негативного впливу інфляції.

Ключові слова: *економічна політика, інфляція, промислове виробництво, індекс споживчих цін, індекс цін виробників.*

Real sector of Ukraine's economy in 2008-2009 is analyzed. Inflation processes influence on consumer market of Ukraine is explored. Practical recommendations for inflation's negative influence curbing are formulated.

Key words: *economy policy, inflation, industry production, customer price index, producer price index.*

Вступ. Економічна політика нашої держави орієнтована на глибинні ринкові перетворення в контексті європейської інтеграції, що обумовлює важливе значення регулювання розвитку реального сектору економіки. Ця проблема набуває особливої актуальності з огляду на необхідність в умовах глобалізації

міжнародних торговельних відносин на базі Світової організації торгівлі, а також економічних відносин уніфікації конкурентного законодавства різних країн світу, формування механізму захисту вітчизняного виробника та лібералізації узгодження конкурентної поведінки і розподілу ринків транснаціональними корпораціями.

"Економічна політика в країні покликана як можна точніше передбачити дії учасників ринку, виходячи із задач їх максимальної збалансованості та доцільності" [3].

Питання функціонування реального сектору та його регулювання досліджуються багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими-економістами. Зокрема, проблемами аналізу процесів регулювання споживчого ринку займаються такі вчені, як О. Азарян, В. Апопій, А. Афонін, Б. Буркинський, А. Войчак, В. Геєць, В. Голіков, Ф. Євдокимов, Ф. Котлер, А. Кредісов, А. Мазаракі, В. Лагутін, Л. Лігоненко, А. Хоскінг та ін.

Аналізуючи праці вищезгаданих вчених, можна зробити висновок, що головною загрозою для економіки є інфляційні процеси. Подолання інфляції – це питання стратегії політики економічного розвитку країни, а саме: підвищення її конкурентоспроможності, обмеження монополізму, диверсифікація поставок енергоносіїв, розвиток альтернативної енергетики та енергозбереження.

Постановка завдання. Метою даної статті є розкриття сутності інфляції як головної загрози реального сектору економіки України, її причин та наслідків для споживчого ринку, а також формулювання основних заходів нівелювання її впливу.

Результати. Динаміка індексу виробництва базових галузей, за оцінками Національного банку України, протягом 2009 року характеризувалась уповільненням падіння. В останні два місяці року було досягнуто додатного приросту, який у грудні становив 0.4 у річному обчисленні, у листопаді – 0.1% (див. таблицю 1). Стримуючими чинниками економічного розвитку виступали

зменшення інвестиційної активності (обсяги інвестиції в основний капітал знизились на 43.7% за 9 місяців 2009 року проти зростання на 4.7% за 9 місяців 2008 року) та різке скорочення внутрішнього попиту внаслідок суттєвого уповільнення темпів зростання реальних доходів і зарплат населення. Несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура та низький рівень попиту відобразилися в першу чергу на зниженні показників промислового виробництва.

Таблиця 1

Показники виробництва та фінансовий результат
галузей економіки [5]

Показники	2008	2009	Зміна у річному обчисленні ¹ , %				
			2009				
			Березень	Червень	Вересень	Листопад	грудень
Виробництво базових галузей	0,3	-20,2	-29,4	-26,0	-10,1	0,1	0,4
Обсяги промислового виробництва	-3,1	-21,9	-30,4	-27,5	-18,4	8,6	7,4
Обсяги будівельних робіт	-15,8	-48,2	-55,9	-51,7	-44,9	-32,9	-35,4
Обсяги валової продукції сільського господарства	17,1	0,1	2,9	3,4	28,0	-0,1	1,3
Транспорт (вантажооборот)	-0,6	-22,5	-35,0	-32,5	-14,3	11,0	1,3
Оборот роздрібної торгівлі	18,1	-16,6	-23,8	-14,8	-18,2	-18,6	-17,4
Фінансовий результат ²	-93,4	x	-66,1	-95,3	-112,9	-118,7	...

¹ До відповідного місяця попереднього року

² Зміна до відповідного періоду 2008 року (наростаючим підсумком)

Падіння обсягів промислового виробництва у 2009 році становило 21.9%. Незважаючи на те, що індекси промислової продукції мали негативні значення, із початку року їх динаміка у річному обчисленні була висхідною. І лише у листопаді обсяги промислового виробництва досягли позитивного рівня (зі зменшення у січні на 34.1 порівняно з відповідним місяцем 2008 року до зростання на 8.6% у листопаді) на тлі пожвавлення зовнішнього попиту наприкінці літа – початку осені [1]. Крім того, поліпшення динаміки показників розвитку галузі було зумовлено статистичним ефектом низької бази порівняння. Зважаючи на поступове відновлення світової економіки, зростання обсягів виробництва продовжилось і у грудні (на 7.4% до відповідного місяця попереднього року).

За видами промислової діяльності найпомітніше поліпшення ситуації протягом року відбулося у металургійному виробництві, де темпи падіння зменшились з 54.0 у січні до 73.4% за рік [5]. Позитивними факторами, що вплинули на зростання виробництва продукції металургійної промисловості, були поліпшення курсової конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках, встановлення граничного рівня цін на природний газ і стабільність тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом та електроенергію для підприємств гірничометалургійного комплексу. Додатковим чинником поліпшення динаміки металургійного виробництва виступав пошук нових ринків збуту – нарощування поставок металургійної продукції до країн Азії. У річному обчисленні три місяці поспіль спостерігалось зростання обсягів виробництва (у грудні – на 27.3%). Але разом з тим на металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів продовжували негативно впливати невисокий споживчий та інвестиційний попит, а також все ще низькі світові ціни на сталь, динаміка яких була нестійкою.

Зростання попиту з боку металургійного виробництва на продукцію коксу, продуктів нафтоперероблення спричинило уповільнення падіння обсягів

виробництва галузі протягом року (до „мінус” 3.4% порівняно з 2008 роком) та зростання у грудні (на 13.1% до відповідного місяця попереднього року). Зниження постачання газу зумовило поліпшення динаміки та зростання під кінець року обсягів добування паливно-енергетичних корисних копалин (в грудні на 35.1 до відповідного місяця попереднього року проти 77.6% у листопаді) [5].

Падіння обсягів продукції машинобудування, за підсумками року, було найвищим серед видів промислової діяльності і становило „мінус” 45.1% до попереднього року. Основними чинниками зменшення обсягів було зниження попиту на внутрішньому ринку, пов’язане зі скороченням купівельної спроможності вітчизняних споживачів, а також відсутність обігових коштів для розвитку виробництва. Зниження світової інвестиційної діяльності та відповідно скорочення зовнішнього попиту на вітчизняну машинобудівну продукцію призвело до втрат окремих зовнішніх ринків збуту.

Проте, незважаючи на негативні фактори у грудні, як і протягом року, тривало уповільнення зниження обсягів виробництва у машинобудуванні (на 2.5 у грудні до відповідного місяця 2008 року проти 12.6% у листопаді), зокрема у виробництві транспортних засобів та устаткування (на 3.8% у грудні до відповідного місяця попереднього року).

У 2009 році у хімічній та нафтохімічній промисловості зниження обсягів виробництва у річному обчисленні поступово уповільнювалося (зростання у грудні становило 17.4 порівняно зі зниженням на початку року на „мінус” 49.6%), чому сприяло зниження вартості природного газу та встановлення нульової ставки збору до затвердженого тарифу на газ для підприємств хімічного комплексу. Проте, навіть за нової вартості газу, кон’юнктура ринку залишалась несприятливою для українських виробників, що позначилось на зміні показників галузі за рік (обсяги продукції скоротились на 23.2%).

Обсяги виробництва у сільському господарстві в 2009 році майже не змінились (зростання становило 0.1% порівняно з 2008 роком) та визначались

динамікою виробництва продукції рослинництва. Обсяги валової продукції рослинництва знизились за рік на 2.4%, в першу чергу завдяки зменшенню врожаю зернових культур на 13.7% порівняно з 2008 роком на тлі високої порівняльної бази, спричиненої рекордно високим врожаєм попереднього року.

Обсяги продукції тваринництва в 2009 році зросли на 4.2%, в основному завдяки збільшенню поголів'я свиней та птиці (на 9.3 та 7.3% відповідно). Зниження рентабельності тваринництва через суттєве зниження закупівельних цін сприяло скороченню поголів'я худоби на 3.2%.

Протягом 2009 року у будівництві продовжувалось уповільнення падіння обсягів виробництва (до „мінус” 48.2% до попереднього року). Але навіть, незважаючи на низьку статистичну базу порівняння минулого року, рівень падіння обсягів будівельних робіт залишався значним. Зниження обсягів виробництва у грудні 2009 року до відповідного місяця попереднього року становило 35.4%, що в першу чергу було зумовлено обмеженою кількістю оборотних коштів будівельних компаній, недостатнім рівнем державної підтримки, а також низьким інвестиційним попитом. Кризові явища у будівництві та промисловому виробництві негативно вплинули на діяльність транспорту та торгівлі. Темпи приросту обсягів вантажообороту залишалися протягом року від'ємними у річному обчисленні, проте суттєво уповільнились і у листопаді досягли позитивного рівня (зменшення на початку року становило 32.3%, зростання в листопаді – на 11.0, в грудні – на 5.3%). Зниження реальних доходів населення та посилення вимог до позичальників для отримання кредитних ресурсів призвели до низхідної динаміки роздрібної торгівлі. У грудні оборот роздрібної торгівлі знизився на 17.4 до відповідного місяця 2008 року проти 18.6% – у листопаді.

Унаслідок погіршення економічних умов господарювання та звуження ринків збуту протягом 2009 року спостерігалось суттєве погіршення фінансового стану підприємств, яке підсилювалось обмеженим доступом до кредитних ресурсів. У січні – листопаді збитки збиткових підприємств на 17.1% перевищили

прибутки прибуткових. Фінансовий результат підприємств України від звичайної діяльності до оподаткування становив „мінус” 15.6 млрд. грн. (див. рис.1). Прибутки прибуткових підприємств скоротились на 34.7%, збитки збиткових – зросли в 1.9 раза.

Протягом 2009 року спостерігалася стійка тенденція до гальмування інфляційних процесів (з 122.3 до 112.3%), що було зумовлено стриманим зовнішнім та внутрішнім попитом.

Чинниками, дія яких прискорювала інфляцію, були: стимулююча фіскальна політика у першій половині 2009 року та ефект переносу від девальвації гривні до ціни, що мав місце як в кінці 2008 року, так і протягом перших трьох кварталів 2009 року.

У 2009 році продукти харчування та безалкогольні напої подорожчали на 10.9%. Ціни на житло, воду, електроенергію та інші види палива зросли на 8.2%. Зростання цін на транспорт на 19.2% відбулося в основному за рахунок подорожчання цін на паливо і мастила (на 46.0%) (див. таблицю 2 та рисунки 1,2).

Таблиця 2

Зміни споживчих цін та цін виробників у 2008-2009рр., % [2]

Показники	2008	У річному обчисленні				
		2009				
		Березень	Червень	Вересень	Листопад	грудень
Зміна споживчих цін	22,3	18,1	15,0	15,0	13,6	12,3
Продукти харчування та безалкогольні напої	24,5	15,4	8,8	9,2	10,3	10,9
Одяг і взуття	4,6	7,7	8,2	8,8	8,7	7,6
Житло, вода, електроенергія, газ	28,2	28,2	34,7	24,5	16,1	8,2
Транспорт	22,5	21,0	18,8	23,8	20,9	19,2

Зміна цін виробників	23,0	12,8	-0,9	1,6	12,9	14,3
Зміна широкої базової інфляції	21,3	7,5	10,1	12,5	16,4	14,9

У грудневому зростанні індексу споживчих цін (100.9%) найбільшим був внесок субіндексу продуктів харчування та безалкогольних напоїв (101.7%). Водночас нехарактерно для грудня подешевшали фрукти – на 2.9%.

Субіндекс цін на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива становив 100.2%.

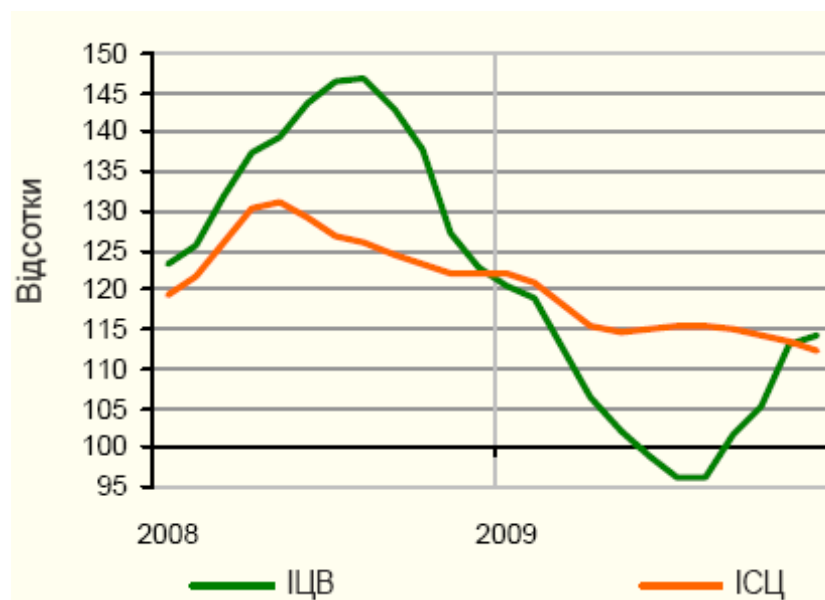


Рис. 1. Індекси споживчих цін та цін виробників (річне обчислення), % [6]

У зв'язку зі здешевленням палива і мастил на 6.8% ціни на транспорт в цілому зменшились на 1.5%. Протягом року базова інфляція перевищувала річні темпи зростання ІЦВ, хоча і знизилась у річному вимірі з 21.3 до 14.9%.

Зміцнення у IV кварталі 2009 року обмінного курсу гривні стало головним фактором зниження річних темпів зростання вузької базової інфляції до 112.8%.

У грудні 2009 року базовий індекс споживчих цін (широка базова інфляція) становив 100.7%, проте зросла вузька базова інфляція на 0.3% і у річному обчисленні становила 112.8%.



Рис. 2. Індекси цін (річне обчислення), % [6]

Індекс цін виробників (ІЦВ) промислової продукції в 2009 році становив 114.3% (торік – 123.0%).

У 2009 році найбільше зростання цін було зафіксовано у переробній (на 17.4%), добувній промисловості (на 11.2%), виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (на 3.9%). Паливо подорожчало на 46.0%. Основним чинником, що призвело до зростання ціни на паливо, було підвищення на світових товарних ринках цін на нафту (на 40.3%).

У грудні 2009 року індекс цін виробників становив 101.0% [6].

Індекс інфляції, за своєю статистичною характеристикою, – це індекс росту споживчих цін, який розраховують відповідно до вагової структури товарів-представників у "споживчому кошику", де 55 % займають продукти. Через це визначальною для оцінки інфляції є ситуація в агропромисловому комплексі. Проблеми, які накопичились в АПК, і є головним фактором, що визначає потенціал інфляції в Україні [2].

В Україні одночасно проявилися ознаки валютної, фондової, банківської криз в умовах дестабілізації ринку нерухомості, рецесії будівництва й загального

погіршення внутрішньої та зовнішньої макроекономічної ситуації. Також негативною тенденцією є скорочення реального споживчого попиту в умовах прискорення інфляційних тенденцій та посилення монетарних обмежень у поєднанні з дестабілізуючим впливом світової фінансової кризи. Це результат реалізації інфляціогенної моделі невиваженої соціальної орієнтації економіки, яка функціонує за відсутності цілеспрямованої інвестиційної політики на підґрунті зовнішнього кредитування [3].

Очевидно, що для подолання росту цін Уряду необхідно задіяти заходи, адекватні його природі як "інфляції витрат". Безумовно, не йдеться про "замороження" цін реалізації сільськогосподарської продукції. Саме по собі їх підвищення є позитивним фактором і забезпечує відновлення паритету цін на продукцію села та цін у промисловості й інших галузях економіки. Цей паритет ще не відновлений – ціна реалізації літра незбираного молока лише наблизилась до рівня ціни літра мінеральної води. Спроби й надалі вирішувати загальноекономічні проблеми, до яких належить і проблема інфляції, за рахунок села призведуть до подальшої його соціальної та економічної деградації, обернуться зниженням урожайності та падінням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. До того ж, така політика є неможливою з огляду на геополітичні реалії – після вступу до СОТ.

Адаптаційну політику необхідно спрямувати на припинення інфляційних очікувань, тобто на подолання побоювань суб'єктів економічної системи щодо безперервного подорожчання товарів і знецінення заощаджень. Намагаючись зберегти свій життєвий рівень під час постійного зростання цін, населення перестає заощаджувати і збільшує поточний попит. Підвищення останнього спричиняє чергове зростання цін, яке знову посилює адаптивні інфляційні очікування. У такий спосіб утворюється надзвичайно небезпечний для економіки самочинний механізм інфляції, який важко зупинити. За таких умов населення чекає від держави не стільки компенсації знецінених доходів, скільки приборкання

самої інфляції. Світовий досвід свідчить, що проблему припинення адаптаційних сподівань простіше подолати за умов постійного розвитку та зміцнення механізму ринкової системи [6].

У практиці розвинених країн використовуються різні варіанти політики доходів, екстремальним з яких є прямий контроль за рівнем цін і заробітної плати способом їхнього "заморожування" на певному рівні. Досвід використання цього методу в деяких європейських країнах свідчить про невелику його ефективність. Фіксація цін спричиняє дефіцит товарів і приховану форму інфляції, а наступне скасування обмежень – прискорене зростання цін. Через це нині перевагу віддають ефективнішим формам контролю: обмеженню рівня цін тільки в певних розмірах, укладанню угод про цінову політику з галузями, обумовленню темпів зростання заробітної плати в колективних угодах, обмеженню зарплати за допомогою податків. Останнє передбачає запровадження диференційованих ставок податку на прибуток залежно від темпів зростання цін на вироблену продукцію і заробітної плати [4].

Ціни на продовольство зростатимуть, причому як у світі, так і в Україні. Уже зараз можна з упевненістю сказати, що дешевих продуктів харчування у найближчому майбутньому не буде. Як правило, у разі виникнення передумов для інфляції ціни зростають швидко і дуже повільно знижуються. Таке явище економісти називають "нееластичністю цін". Зараз ціни нееластичні через високий світовий попит на продукти харчування. Економісти Світового банку зазначають, що головний метод боротьби з глобальною інфляцією – збільшення посівних площ під продовольчі культури і зниження – під технічні.

Європа і США – найбільші постачальники зернових на світовий ринок, не відмовляються від програм розвитку виробництва біопалива і сподіваються на високі врожаї продовольчого зерна в країнах, що розвиваються.

У таких умовах вкрай необхідно реалізувати низку антиінфляційних заходів. Один із них – таргетування інфляції. Уряд і центральний банк країни визначають

рівень інфляції на найближчий рік (на кілька років наперед), суворо дотримуючись цієї позначки, реалізуючи монетарну (грошову) і фінансову (податкову) політику. Таким чином влада не лише стримує інфляцію, а й керує інфляційними очікуваннями населення.

Висновки. Важлива роль у створенні споживчого ринку має належати державі. Це проведення гнучкої та ефективної інвестиційної політики щодо структурної перебудови народного господарства, кредитної, податкової політики в галузях, що виробляють товари народного споживання, зовнішньоекономічної політики із залученням іноземних інвесторів у галузі, що поставляють продукцію на ринок товарів споживання. Держава повинна стимулювати ділову активність у соціально значущих галузях.

Пріоритетним напрямом на сучасному етапі розвитку країни є насичення внутрішнього споживчого ринку вітчизняними конкурентоспроможними товарами і поступове витиснення імпорتنих товарів вітчизняними з доведенням частки імпорту в загальному обсязі товарної пропозиції до 10–15 %. Це необхідно для того, щоб не тільки забезпечити економічну безпеку країни, а й зменшити безробіття, сприяти зростанню доходів як споживачів, так і виробників, розвитку інвестицій в економіку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антимонопольний комітет України* : офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua>.
2. *Державний комітет статистики України* : офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. *Лагутін В. Д.* Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання : монографія / В. Д. Лагутін. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 327 с.

4. *Лігоненко Л. О.* Споживчий ринок України: методологія дослідження та регулювання : монографія / Л. О. Лігоненко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. — 379 с.

5. *Національний банк України* : офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

6. *Ревенко А.* Інфляція: сумні підсумки, оманливі перспективи / А. Ревенко // Дзеркало тижня. — 2009. — № 1. — С. 1–7.

Надійшла до редколегії 15.04.2010р.

Стаття рекомендована до друку д.е.н. Драган О.І.